

Kartlegging av elvesandjeger nord for Kongsvinger

Stefan Olberg og Kjell Magne Olsen

Kartlegging av elvesandjeger nord for Kongsvinger

Forfatter: Stefan Olberg og Kjell Magne Olsen

Publisert: 23.01.2025

Antall sider: 14 sider

Publiseringstype: PDF med aktive lenker

Oppdragsgiver: Kongsvinger kommune v / Kjersti Enger Dybendal

Tilgjengelighet: Dokumentet er offentlig tilgjengelig

Rapporten refereres som: Olberg, S. og Olsen, K.M. 2025. Kartlegging av elvesandjeger nord for Kongsvinger. Biofokus rapport 2025-003. Stiftelsen Biofokus. Oslo.

Forsidebilder: Glomma / Sandstrand ved Fossbråten / Sandstrand med elvesandjeger ved Grinder / Larvehull / Lokaliteten Daler. Foto: Stefan Olberg.

Biofokus rapport 2025–003

ISSN 1504-6370

ISBN 978-82-8449-455-5

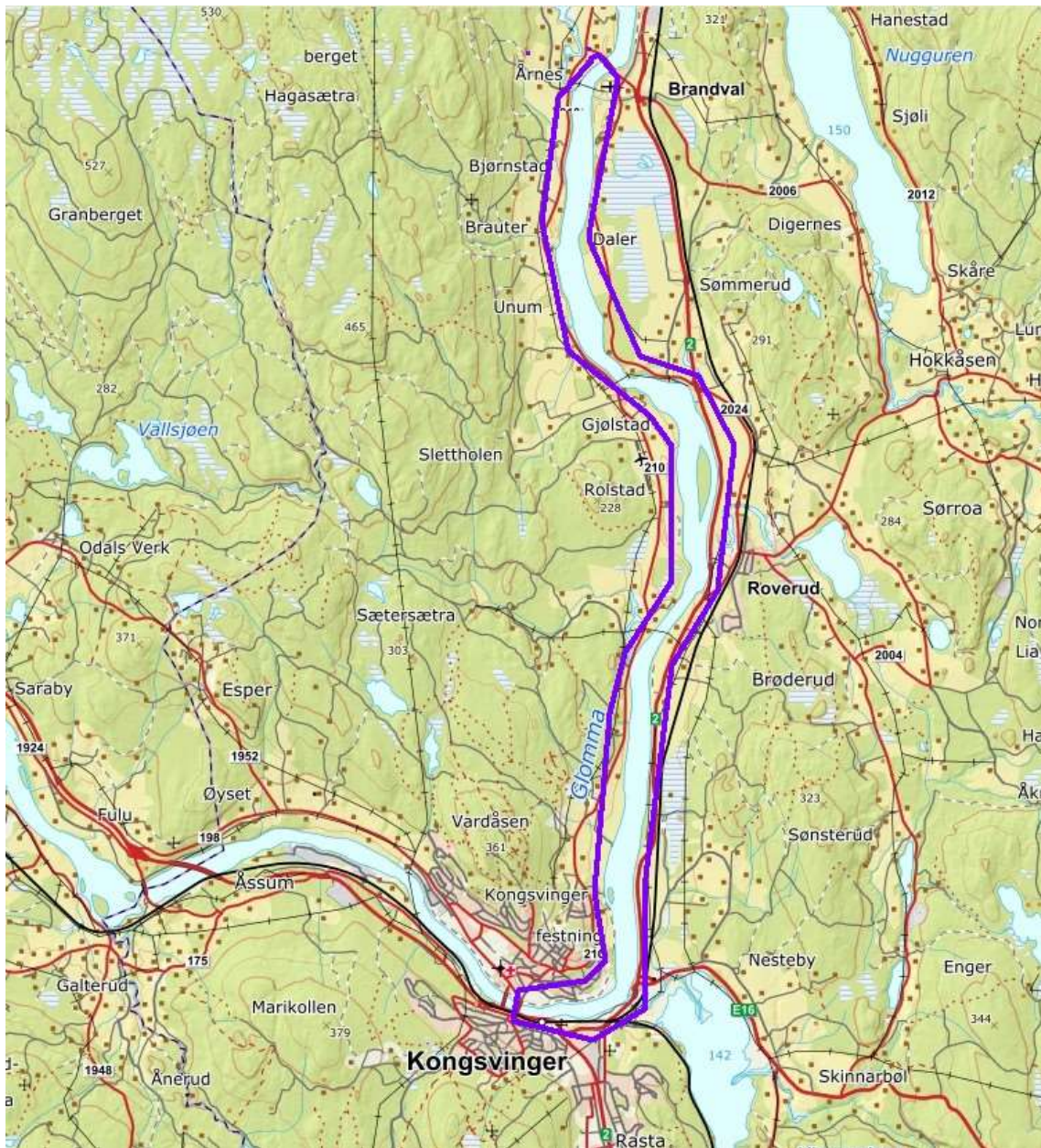
Gaustadalléen 21
NO-0349 OSLO
Org.nr: 982 132 924
post@biofokus.no
www.biofokus.no

Innhold

1	Innledning.....	4
2	Metode	5
3	Resultater.....	6
4	Diskusjon	13
5	Referanser	14

1 Innledning

Biofokus har på oppdrag for Kongsvinger kommune, ved Kjersti Enger Dybendal, påtatt seg å kartlegge eventuelle forekomster av elvesandjeger (*Cicindela maritima*) langs Glomma, på strekningen Kongsvinger-Brandval (Fig. 1). Innenfor dette området er det fra tidligere kjent et 100 år gammelt funn fra Kongsvinger – med ukjent lokalitet, samt at ca. 30 eksemplarer av elvesandjeger ble observert ved Daler rett sør for Brandval av Christian Steel i 2011. Foruten disse funnene er det også en lokalitet ved Hveberg, et lite stykke nord for undersøkelsesområdet. Disse funnene utgjør sørgrensen for elvesandjeger i Norge. Elvesandjeger lever på åpne sandpartier langs elver, der larven lever i et hull i sanden og de voksne billene jakter på insekter på sandflatene.

Figur 1. Kart som viser undersøkelsesområdet (lilla) mellom Kongsvinger og Brandval.

2 Metode

Feltarbeidet skulle i utgangspunktet ha vært utført sommeren 2023, men grunnet svært høy vannføring i Glomma i august og videre utover ettersommeren og høsten, var det ikke mulig å få sjekket aktuelle lokaliteter på en god og forsvarlig måte. Derfor ble feltarbeidet utsatt ett år. Ulike flyfoto tatt de siste 10 årene viser stor variasjon i hvor det finnes sandbanker, og hovedårsaken til dette er at bildene er tatt på ulike tidspunkt og med svært ulik vannstand i Glomma. Det er også noe variasjon i hvor det finnes sand lenger opp fra vannet, som følge av at et elvesystem ikke er statisk, men er levende og endrer seg over tid. Flyfoto fra ulike år ble derfor gransket for å finne mulige forekomster av sandpartier som ligger litt høyere enn normal vannstand i Glomma, og som derfor kunne egne seg som levested for elvesandjeger.

Elvesandjeger har en toårig livssyklus på Østlandet, slik at det til enhver tid finnes individer som er på larvestadiet. Med noe erfaring er det enkelt å påvise og kjenne igjen larvehull av sandjegere (*Cicindela* spp.). De fire norske artene kan imidlertid ikke skilles på hullets utseende, men habitatet og hvor i landet hullet befinner seg vil ofte være nok til å avgjøre hvilken art det dreier seg om. Normalt skal det langs Glomma være greit å skille hull av elvesandjeger fra grønn sandjeger (*Cicindela campestris*), som i praksis er eneste mulige forvekslingsart. Sistnevnte har larvehullene der det er noe vegetasjon, det har ikke elvesandjeger.

Aktuelle leveområder for elvesandjeger skulle kartlegges og undersøkes, samt at også andre interessante insektarter skulle registreres. Eventuelle skjøtselsforslag for en bedring av forholdene for elvesandjeger på kjente og potensielle lokaliteter skulle også angis.

Figur 2. Et lite parti med bar sand ved Fossbråten. Foto: Stefan Olberg.

3 Resultater

Den 11. juni 2024 undersøkte Stefan Olberg og Kjell Magne Olsen de fleste lokaliteter som på flyfoto hadde synlige forekomster av sand innenfor undersøkelsesområdet, og som var tilgjengelig fra land. Vannstanden i Glomma var relativt høy, men sandarealer som kan fungere som levested for elvesandjegerlarvene lå tørre. Det var derfor ikke noe problem å undersøke mulige leveområder på dette tidspunktet. De mest interessante lokalitetene ble befart på nytt 22. august 2024 av Olberg og Olsen. På dette tidspunktet var vannstanden ca. 40 cm lavere enn 11. juni, og noen flere sandbanker i elva var synlige. Været 11. juni var relativt bra, med en del sol og grei temperatur, mens det 22. august var noe hustrig, dels med litt sol og dels med noen dråper regn, og det var ikke spesielt høy lufttemperatur. Grunnet været var det ikke mulig å påvise voksne biller løpende fremme på sanden ved besøket i august, men i juni var været sannsynligvis godt nok.

Nedenfor følger en omtale av de undersøkte lokalitetene, med en kort beskrivelse av lokalitetenes tilstand og potensial for å huse en populasjon av elvesandjeger. Eventuelle skjøtselsforslag eller andre hensyn er også omtalt der dette ansees som viktig.

Kongsvinger sentrum

Øst for broene over Glomma i Kongsvinger, rett nedenfor Strandvegen ved Høgskolesenteret i Kongsvinger, er det en smal stripe med blottet sand (Fig. 3 og 4). Lokaliteten ble besøkt både i juni og i august, og en del sandtilknyttede insektarter ble påvist her. Ingen elvesandjegere eller larvehull ble observert, og potensialet for at arten finnes her ansees som svært dårlig. Årsaken er dels at arealet med blottet sand er lite, dels den noe isolerte beliggenheten og en del tråkkslitasje. Dessuten er det en bratt voll opp mot turveien i bakkant, noe som heller ikke gir særlige muligheter for en utvidelse av sandarealet lenger inn (opp og vekk) fra elva, noe som er nødvendig for å kunne gi elvesandjegerlarvene et sted å leve. Litt høyereliggende sandarealer uten noe særlig vegetasjon var det med andre ord lite av her.

Figur 3. Flyfoto ved Strandvegen i Kongsvinger som viser noen små, blottlagte sandpartier.

Funnet av noen sandtilknyttede vepse- og biearter tilsier at lokaliteten har en viss funksjon for slike arter. En sørvendt lokasjon og variasjon i forekomst av naken sand beskyttet av vegetasjon, gir gode oppvekstvilkår og jaktmarker for varmekrevende sandinsekter. Det er derfor en god mulighet for at enkelte insekter oppført på rødlisten kan finnes her, til tross for at slike ikke ble påvist i 2024.

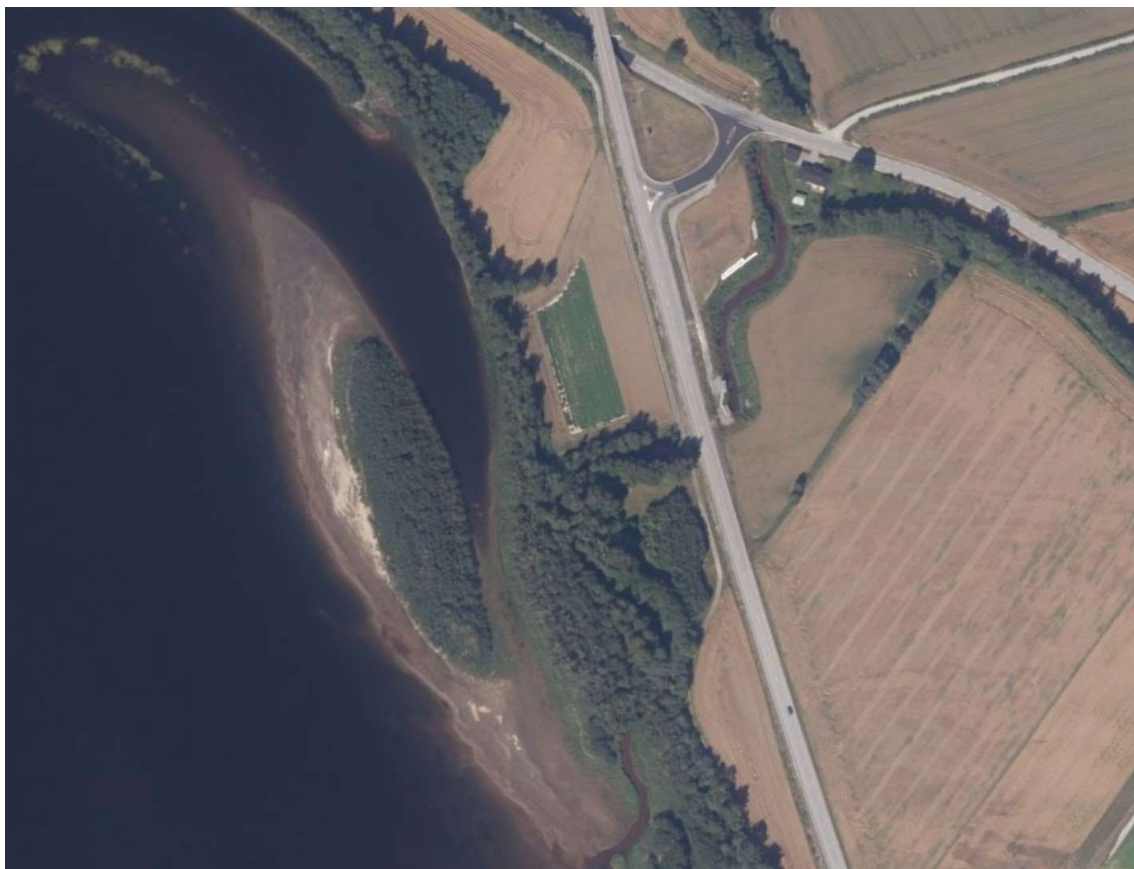
Figur 4. Det lille sandarealet ved Strandvegen i Kongsvinger, sett mot øst. Foto: Stefan Olberg.

Svensenga, nord for Øyerjordet

En rask titt nede ved elva ble gjort 11. juni 2024, for å se om det fantes noen blottlagte sandpartier (Fig. 5 og 6). Ingen sandpartier ble observert, og heller ikke nedstrøms mot Øyersand ble det sett noe sand. Her er det derfor ikke egnet for elvesandjeger. Heller ingen andre spesielt interessante insektarter ble påvist ved det korte besøket.

Figur 5. Ved Svensenga var det ingen arealer med synlig sand 11. juni 2024. Foto: Stefan Olberg.

Figur 6. Flyfoto fra 2022 som viser noen blottlagte sandpartier ved Svensenga.

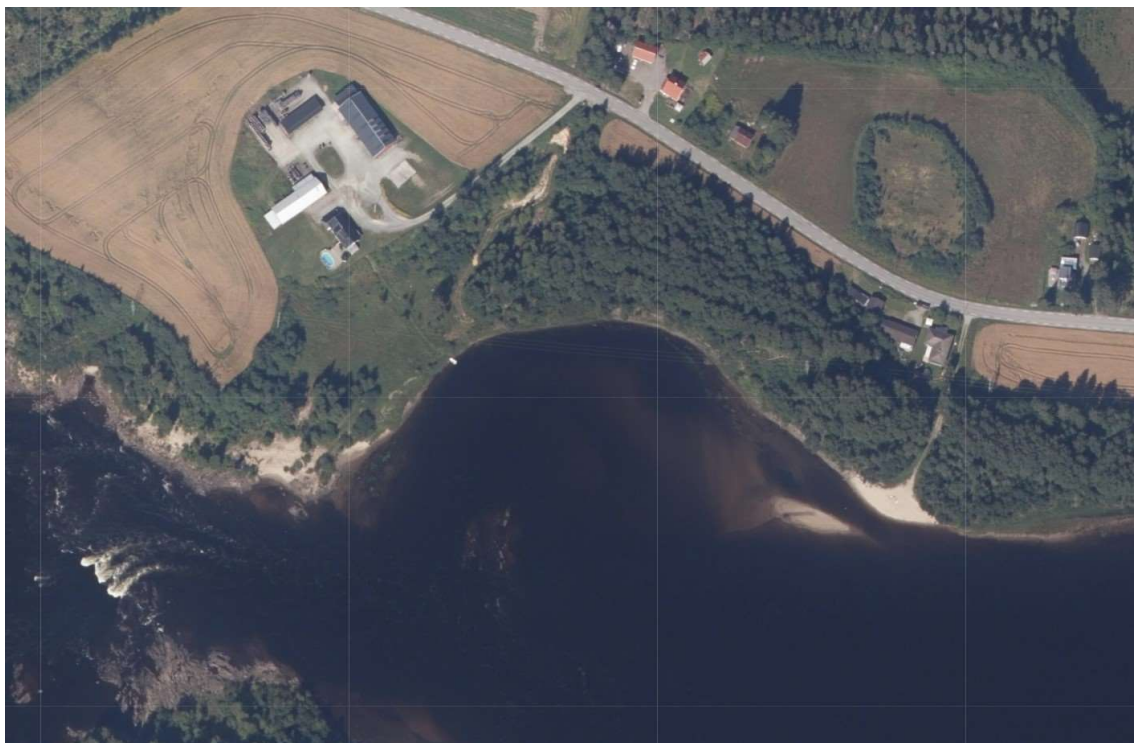
Fossbråten

Rett nord for Svensenga er det på flyfoto to adskilte forekomster med blottet sand, beliggende ved Fossbråten (Fig. 7). Den søndre av disse utgjør enden på en kjerrevei ut i Glomma ved Brandalsvegen 361, mens den nordre ligger nedenfor Gjølstadfossen, utenfor Brandalsvegen 383. Begge disse lokalitetene ble oppsøkt 11. juni, og den nedenfor Gjølstadfossen også 22. august 2024. Den søndre sandforekomsten var litt liten og ganske påvirket av slitasje/bruk, og ingen interessante sandtilknyttede insektarter ble påvist her. Det er usannsynlig at lokaliteten egner seg for elvesandjeger.

Opp mot Gjølstadfossen var det et par litt større partier med sand, der det var en god del død ved liggende på sandarealet. Her ble det vurdert at det var et visst potensial for å treffe på elvesandjeger, til tross for at de høyereliggende sandpartiene kanskje ikke lå høyt nok opp og kanskje ikke var arealmessig store nok til å huse en levedyktig populasjon. Det ble da heller ikke observert noen elvesandjegere eller noen hull etter larver her, og det er heller ikke noen stor sannsynlighet for at arten skal klare å etablere seg her, med mindre vegetasjonen i bakkant av stranden ryddes bort og det tilføres eller blottlegges sand som over tid holdes åpen. Iverksetting av et slikt tiltak kan fort bli mislykket hvis det ikke legges igjen sand på nylig vegetasjonsløse partier etter en flom, samtidig som det kreves en god del inngrep for å få dette til. Det anbefales derfor at slike tiltak ikke iverksettes. Det vil likevel kunne ansees som positivt at en del busker og unge trær i kantarealene til dagens sandarealer fjernes, for å eventuelt hindre en gjengroing av sandarealene. Dette må uansett gjøres med varsomhet og ikke over for store arealer. Dødved som ligger på stranden bør som hovedregel få lov til å bli liggende. Mange sandlevende insekter trenger noe å gjemme seg under, og dødved som ligger på sand prefereres av flere vedlevende arter, så dette er et element som flere krevende og rødlistede insekter gjerne vil ha. Blir det derimot *store konsentrasjoner* av pinner og stokker på sanden, så kan gjerne noe av det fjernes.

Av interessante, påviste insektarter ble det under en stakk liggende på sanden funnet to skarabidelarver. Disse ble tatt med for senere artsbestemmelse, og de viste seg å tilhøre den sterkt truede *Anomala dubia* (EN). Dette er en art som er helt avhengig av sand, ettersom larven lever av planterøtter nede i sanden. I Norge er arten de siste 50 årene påvist på noen få lokaliteter langs Glomma, samt ved én lokalitet ved Storelva i Ringerike og et noe usikkert funn fra strendene på Jæren. Under stakkene på sanden ble det også funnet noen eksemplarer av den store løpebillen *Broscus cephalotes*, som også er helt avhengig av sand, men som ikke er så kravstor til leveområde som *Anomala dubia*. Av andre sandarter ble hvitflekkt sandgraver (*Crabro scutellatus*) (VU) og liten sandgraver (*Crabro peltarius*) påvist her. Disse gravevepsartene har reiret sitt nede i sanden, og larvene lever av tovinger og muligens andre insekter som hunnen har bedøvet og lagt i hullet sammen med avkommet. Funnene viser at dette er en viktig lokalitet for sandlevende insekter langs Glomma, til tross for et noe begrenset areal og at det sannsynligvis ikke forekommer elvesandjeger her.

Ellers ble tegen *Polymerus palustris* (NT) påvist ved denne lokaliteten. Arten er ikke knyttet til sandarealene, men til planter i maureslekten (*Galium* spp.), og er kun kjent fra noen få andre lokaliteter i Norge. Arten er imidlertid i spredning i Norge, så den faller antakelig ut av rødlisten ved neste revisjon.

Figur 7. Flyfoto som viser noen små, blottlagte sandpartier ved Fossbråten.

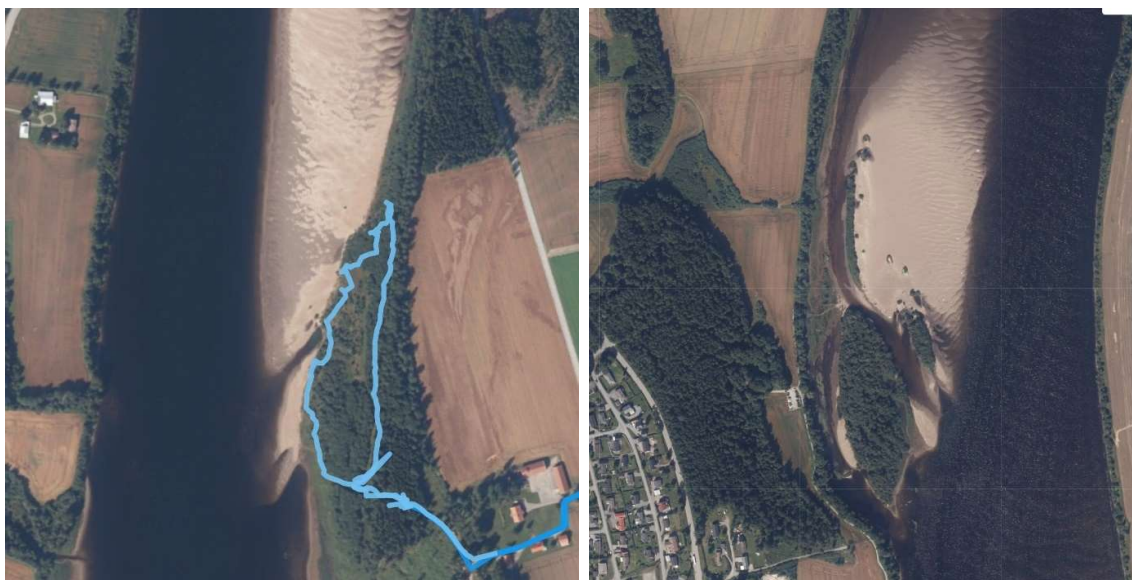
Figur 8. Den lille sandforekomsten ved Brandalsvegen 361. Foto: Stefan Olberg.

Figur 9. En del av sandarealet ved Fossbråten, med mye oppskyllet død ved. Foto: Stefan Olberg.

Daler

Det eneste nyere funnet av elvesandjeger innenfor undersøkelsesområdet ble gjort i 2011, da omkring 30 individer ble observert ved Daler, rett sør for Brandval (Artsdatabanken og GBIF Norge 2024). Ingen observasjoner er lagt ut herfra i ettertid, og det var derfor usikkert hvordan det stod til med arten på denne lokaliteten. Området ble oppsøkt både i juni og i august (se gps-spor i Figur 10).

Figur 10. Flyfoto, med sporlogg, på den tidligere kjente elvesandjegerlokaliteten ved Daler (venstre) og potensielle lokaliteter ved Gråsanden (høyre).

Ved besøket i juni 2024 var det ikke noen synlige sandflater, og det var ingen sandarealer som lå litt høyere i terrenget, over gjeldende vannstand. Heller ikke i august, da vannstanden var noe lavere, var det mer enn noen få kvadratmeter med bar sand i dette området (Fig. 11). Det er derfor åpenbart at

lokaliteten ved Daler ikke lenger egner seg som leveområde for elvesandjeger, og at de sandflatene som tidligere fantes her har grodd igjen.

Det er elven som «bestemmer» hvor det skal avsettes sedimenter og hvor dette graves ut fra elva. Elva graver mest og fører med seg mer materiale ved høy vannføring og sterkere strøm, og finere materiale, som leire, silt og sand, avsettes i roligflytende partier og bakevjer. Naturlige og menneskeskapte endringer i elvens utseende, og endringer i vannføringen, vil påvirke hvor ulike sedimenter avsettes. Ved Daler kan det tenkes at det har blitt avsatt mye leire og silt de siste tiårene, og mindre sand, noe som har ført til at vegetasjonen har klart å etablere seg på tidligere blottlagte, sandpregede arealer.

Hvis det på nytt skal tilrettelegges for elvesandjeger og andre sandkrevende arter ved Daler, må først vegetasjonen fjernes. Men dette er ikke nok, da elva også må avsette sand på de samme arealene, i motsetning til silt og leire. Dette er det antagelig ikke mulig å overstyre, så resultatet av en fjerning av vegetasjonen her er uvisst, og kan fort ende opp med at arealet uansett ikke blir egnet for sandlevende arter. En kunstig tilførsel av sand er ganske uaktuelt, og vil uansett ikke endre på hva som avsettes av løsmasser i dette området. Området slik det fremstår i dag, med mye unge vierbusker, har også en verdi for artsmangfoldet, og inngrep langs elvebredden som ikke med relativt stor sikkerhet får et svært positivt utfall, bør unngås.

Figur 11. Dette var de beste sandpartiene ved Daler 22. august 2024. Foto: Stefan Olberg.

Gråsanden

Rundt et par øyer ved Gråsanden er det på flyfoto større arealer med sand (Fig. 10), men det er uvisst hvor mye av dette arealet som faktisk er litt høyereliggende. Grunnet vanskelig tilgjengelighet og ikke spesielt lav vannstand, ble dette området ikke grundig undersøkt. Fra elvebredden kunne sees noen sandpartier oppstrøms for nordre øy (Fig. 12), men det var ikke mulig å se om det var sandarealer som lå litt høyere opp i terrenget, og som dermed kunne egne seg som leveområde for elvesandjeger. Det er derfor uavklart om det finnes en elvesandjegerpopulasjon i dette området.

Figur 12. Fra vestbredden av Glomma med utsikt til Gråsanden. Noe sand skimtes lengst bak. Foto: Stefan Olberg.

4 Diskusjon

Ettersom det ikke kunne påvises noen eksisterende elvesandjegerforekomster innenfor undersøkelsesområdet, ble det besluttet å ta en rask sjekk av det som pr. 2024 ser ut til å være den sørligste forekomsten i landet – ved Grinder, ca. 7 km nord for Brandval. Deler av området ble undersøkt 22. august 2024, og det kunne konstateres at det innenfor et relativt lite areal på en litt høyere liggende sandflate fantes noen elvesandjegerhull (Fig. 13). Disse forekom i to ulike størrelser (årets og fjorårets larver), og minst ti hull ble observert, men undersøkelsen var overfladisk og dekket ikke hele de søndre delene av sandarealet, som delvis ligger ute på øya Sankt Helena. Været denne dagen var for dårlig til at voksne elvesandjegere var aktive.

Undersøkelsen i 2024 viser at den eneste kjente forekomsten av elvesandjeger i området mellom Kongsvinger og Brandval har forsvunnet. Årsaken er at det ved Daler ikke lenger forekommer sandarealer hvor arten kan leve. Det er imidlertid såpass stor usikkerhet om hvorvidt relevante tiltak vil ha den ønskede effekten, at det anbefales å ikke iverksette noen slike. Det kan imidlertid være hensiktsmessig å påse at sandarealene ved Fossbråten ikke vokser ytterligere igjen, og her kan det gjerne fjernes noe ungt oppslag av busker og trær i kanten av eksisterende sandareal. Når det gjelder generelle hensyn for å ivareta og videreutvikle arts mangfoldet langs Glomma, bør det i større grad forhindres at det anlegges nye kjerreveier, at det graves, dumpes avfall eller hogges i elvens kantsoner.

Figur 13. På denne sandflaten ved Grinder kunne det bekreftes at det fortsatt lever en liten elvesandjegerpopulasjon. Minst ti hull av årets og fjorårets larver ble observert. Foto: Kjell Magne Olsen.

5 Referanser

Artsdatabanken 2021. Norsk rødliste for arter 2021.

<https://artsdatabanken.no/lister/rodlisterforarter/2021/>

Artsdatabanken og GBIF Norge 2024. Artskart. <https://artskart.artsdatabanken.no/>

Biofokus

– for et godt kunnskapsgrunnlag

Biofokus er en ideell stiftelse som skal tilrettelegge informasjon om biologisk mangfold for beslutningstakere, samt formidle kunnskap innen fagfeltet bevaringsbiologi. Biofokus ønsker å bidra til en kunnskapsbasert forvaltning av norsk natur.

En kunnskapsbasert forvaltning forutsetter god dokumentasjon av de arealene som skal forvaltes. Biofokus legger derfor stor vekt på feltarbeid for å sikre oppdaterte og relevante data om botanikk, zoologi, økologi, samt avgrensning og verdisetting av områder.

Høy kompetanse er en forutsetning for å kunne registrere og presentere biologisk mangfold-data på en god måte. Biofokus sine medarbeidere er derfor godt skolert innenfor en rekke artsgrupper og har en bred økologisk forståelse for de ulike naturtypene som de arbeider med, det være seg skog, kulturlandskap eller ferskvann. Digitale verktøy som databaser, GIS og bilde-behandling er viktige redskaper i vårt arbeid for å anskueliggjøre naturverdier på en best mulig måte.

Stiftelsen utgir den digitale rapportserien [Biofokus rapport](#).

Biofokus rapport 2025–003
ISSN 1504-6370
ISBN 978-82-8449-455-5

Gaustadalléen 21
NO-0349 OSLO
Org.nr: 982 132 924
post@biofokus.no
biofokus.no